

Oktay Aslanapa ile Sanat Tarihi Eğitimi Üzerine

17 Aralık 1914 Kütahya doğumlu olan Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Türkiye’de sanat tarihi biliminin yaşayan en büyük isimlerinden, İmparatorluk ve Cumhuriyet tecrübesini bütün canlılığı ile yaşamış ve bu tecrübeyi gelecek kuşaklara intikal ettirmiş bir isimdir.

1934’te Bursa Lisesi’nden mezun olup İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne kaydolmuş, buradan tarih, felsefe ve coğrafya lisanslarıyla mezun olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı’nun açtığı yurt dışı imtihanını kazanarak Türk ve İslam sanatı ihtisası yapmak üzere Almanya’ya gönderilmiş, savaş başlayınca da yurda dönüp askerlik görevini yaptıktan sonra Viyana’ya gönderilmiştir. 1943’te doktorasını tamamlayarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde yeni kurulmuş olan Sanat Tarihi Bölümü’ne asistan olmuş ve doçentliğini aldığı aynı bölümde 1963’te Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü’nü kurmuştur.

Diyarbakır, İzmit, Kalehisar, Kayseri-Keykubadiye, Konya, Van ve Bursa-Yenişehir’de Türk sanatı ile ilgili kazılar yapan Aslanapa, mimariden çini-seramik sanatına, halıdan kitap sanatlarına kadar birçok konuda onlarca makale ve kitap yayınlamıştır. Bilhassa Osmanlı Mimarisi kitabı Arapça ve İngilizceye de çevrilerek bütün dünyada Türk sanatının tanınmasına önemli katkıda bulunmuştur. 17 Aralık 2010’da 97’inci yaş dönümünü idrak edecek olan Aslanapa, ilerleyen yaşına aldırmadan bütün tevazuyla hâlâ üniversitede lisansüstü dersler vermeye devam etmektedir.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş dönemini baştan sona yaşamış ve Türk sanatına yaptığı hizmetlerden ötürü Türkiye’de Türk sanatı denilince ilk akla gelen isimlerden olan Prof. Dr. Oktay Aslanapa ile Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi’nin Türkiye’de Sanat Tarihi sayısı için Bilim ve Sanat Vakfı Şakir Kocabaş Salonu’nda bir söyleşi gerçekleştirdik.

Hocam isterseniz 1914’ün Kütahya’sından başlayalım.

Şimdi, benim doğum tarihim 1914’tür, 17 Aralık. O zaman Aralık diye bir şey yok tabi, rumî aylar tedavülde. Osmanlı Devleti henüz hayatta ve tahtta Sultan Reşad var. Kütahya merkezde doğdum. Benim doğumundan sonra Çanakkale Savaşı başlıyor. Kütahya’dan 2000 kişi topluyorlar, babam da içlerinde. Çanakkale’den önce tabi Haydarpaşa’ya geliyorlar. Orada bir yazıcıya ihtiyaç varmış, gelen efradın kaydı için. Babamın da gayet işlek yazısı vardı. Babamı yazıcı olarak alıkoyuyorlar. Diğerleri

Çanakkale'ye gidiyor, gidenlerin hiçbirisi geri dönmüyor. Hepsi Çanakkale'de, 2000 kişi. Savaş devam etti, sonra Yunanlar geldi Kütahya'ya. Ben o zaman çocuktum tabi.

Siz Yunan işgalini hatırlıyor musunuz hocam?

Hatırlıyorum evet. Değişik kıyafetli askerlerdi. Çocuklar “Üç yumurta bir tavuk, haydi çabuk çabuk” diye ardından tekerleme söylemişti Yunanlıların. Babam Anadolu'ya silah kaçırıyordu, bunu ihbar etmişler. Yunanlılar geldiler, büyük bir bahçemiz vardı, bahçede gübre yığını vardı. Babamın eline kürek veriyorlar. “Aç bakalım” diye silah arıyorlar gübrenin altında. Allah'tan çatıda, tavan arasında imiş silahlar, onları bulamıyorlar tabi. Sonra Çerkez Ethem'in geldiğini hatırlıyorum. Sonra büyük çınar ağacı vardı. Okula giderken biz devamlı orada idam edilenler görürdük, böyle beyaz gömlek üzerinde yazılar vardı.

İdamların sebepleri ne idi acaba?

O zaman sebep pek aranmıyordu işte, acele idam. Çerkez Ethem gelince idamların sayısı daha da arttı. Sonradan asker topladı Kütahya'da Çerkezler. Bizim çocukluğumuzda Kütahya'da Barbaros Okulu vardı, biz orada okuyoruz. Hatta bugün bile o okul var, devam ediyor. Barbaros Okulu'nun bahçesinde güzel bir çan kulesi olan bir Ermeni kilisesi vardı. Biz orada saklambaç oynardık, yani kuleyi tamamıyla benimsemiştik. Abdurrahman diye bir belediye reisi, baba dostumuz, babam adına mahalle kuran bir belediye reisi, çan kulesini yıktırıyor. Hayret edilecek bir şey, çok üzülmüştük. O büyük bir kayıptır Kütahya adına. Milli Mücadele bitince ve ben de ilkokuldan mezun olunca babam beni İmam Hatip okuluna verdi. İmam Hatip ahashap bir binaydı.

İmam Hatip dediğiniz bir Kur'an Kursu mu hocam?

Yok, İmam Hatip Mektebi. Eskiden İmam Hatip okulları vardı. Bir tane de Kütahya'da vardı.

Kaç senesi tahminen hocam?

1921 olması lazım. Cumhuriyet'ten az önce. Cumhuriyet ilan edildiği zaman ben dokuz yaşındaymışım. Bir sene İmam Hatip okulunda okudum. Fakat hiç memnun değildim. Öbür tarafta taş mektep, hükümetin karşısında güzel bir bina, gözüm hep oradaydı. Tatilde evrakımı istedim İmam Hatip okulundan. Benim notlarım hepsi pekiyi olduğu halde notları yarı yarıya kısaltarak bana bir belge verdiler. Ben o belgeyi götürüp ortaokula kaydımı yaptırdım. Babam da bir şey söylemedi artık. Kütahya'da, Uşak'tan gelen gayet ileri görüşlü bir ortaokul müdürü vardı: Hamdi Bey. Matematik hocasıydı. Bizi bir kız bir erkek oturttu, ortaokul birinci sınıfta. O zaman Kütahya'daki askerlerin kızları, hepsi bizimle beraber okula geliyordu. Yani Kütahya'da kız erkek beraber ortaokula başladık. Kütahya ortaokulu gayet iyiydi, hocaları vs. Kütahya ortaokulu bitince -o zaman Kütahya'da lise yoktu- Kütahya'dan aşağı yukarı beş arkadaş Bursa Lisesi'ne gittik. Ortaokul 1'deyken benim bir kız kardeşim vefat etti. Çamlıca diye bir yer vardır Kütahya'da. İlkbaharın ilk günlerinde onları Çamlıca'ya götürmüşler. Islak çimenlerde yatmış kardeşim ve neticede zatürreye yakalanmış. Onu kaybettik maalesef. Biz altı kardeştik. Bir kardeşim orada kayboldu.

Sizi müdür mü yönlendirdi hocam yoksa siz mi tercih ettiniz Bursa'ya? Yani bir gerekçesi var mıydı, neden Bursa oldu?

Yok, kendimiz tercih ettik. Kütahya'ya yakın, en uygun yer Bursa'ydı. Fakat o zaman Bursa'ya gidişte sabahleyin erken yola çıkılırdı, akşam geç vakit Bursa'ya varılırdı. Şimdi iki saatte gidiliyor Bursa'ya. Bursa Lisesi'ne gittik. O zaman Bursa Lisesi'nde iki yabancı dil vardı. Biz ortaokulda Fransızca okumuştuk. Orada İngilizce vardı. Lise 1'de biz İngilizceye başladık. Fakat sonra kaldırıldı. Tek lisan, sadece Fransızca kaldı. Bursa'da yatılı olarak okuyordum ben. İkinci sınıftayken Lise 2'de "Hepiniz hazırlanın, istasyona karşılama için gidiyoruz" dediler. Biz tabur halinde hazırlandık ve istasyona gittik. Birde baktık ki Atatürk ve üniformalı Rus generalleri. Hepsı trenden indiler, biz de onları karşıladık. İşte Atatürk'ü ilk defa görüşüm orada oldu.

Kaç yılındaydı hocam bu, 27 falan mı?

Lise 2'de. Herhalde 1930'lu yıllar. İsmet İnönü de varmış o toplulukta, hâlbuki kimse farkına varmadı. Dikkatimiz Atatürk ve Rus generalleri üzerinde toplanmıştı. Sonra Bursa Lisesi'ni bitirip İstanbul'a geldik. Tabi bizim böyle paralı olarak okuyacağımız bir yer, bir imkân yoktu o zaman. Ben yüksek öğretim okulunun imtihanına girdim. Tarih bölümüne girdim ve o şekilde üniversiteye başladık. Sene 1934 olması lazım.

Hocam sizi ve arkadaşlarınızı okumaya iten saik neydi? Kütahya'da kalabilirdiniz. Herkes okumuyordu o dönemde. Sizin merakınız mı vardı yoksa okumaya yönlendiren hocalar mı vardı? "Siz çok kabiliyetlisiniz, gidin okuyun" diyenler mi vardı?

Tabi bilhassa edebiyat hocamızın ve müdürümüzün teşvikleri bunda etkili olmuştur. Arkadaşlardan bir tanesi İhsan Gürsoy'du. Celal Bayar'ın damadıdır, yakında vefat etti. Diğer bir tanesi de tarih profesörü oldu. Öteki arkadaşlar devam ettirmediler. Yani beş kişiden ancak iki üç kişi devam etti.

Resimle uğraşır mıydınız hocam lisede, ortaokulda?

Hiç uğraşmadım. Zaten doğru dürüst resim öğretmeni de yoktu.

O zamanlar henüz daha sanat tarihiyle ilginiz yoktu, değil mi?

Yok, hiç ilgimiz yoktu. Tamamen tarih. Sanat tarihinin adı bile yoktu. Sonra üniversiteyi bitirdik 1938'de, tam Atatürk'ün vefatı senesinde. Dolmabahçe'de Atatürk'ün önünden geçtik, orada katafalk kurulmuştu. O zaman Kültür Bakanlığı'ndaydı millî eğitim. Kültür Bakanlığı bir imtihan açtı, Avrupa'ya gidecek öğrencilerin seçilmesi için. O imtihanı kazandık ve Türk İslam sanatı tahsili yapmak üzere imtihanla Avrupa'ya gittik. Avrupa'ya gittiğimiz zaman Berlin'de Reşat Şemsettin Sırer Öğrenci Müfettişi olarak bizi kabul etti. Tabi bir de lisan öğrenme durumu vardı. Berlin'de bir Alman hanımdan bir süre her gün ders aldık. Bir gün tıraş oldum, eve geldim, hanım "Tıraş için kaç para ödedin?" diye sordu. Benim cevabımdan, fazla ödediğimi çıkarınca hemen berbere telefon açtı ve "Siz," dedi "bu yabancı öğrenciden çok para almışsınız". Onlar da durumu izah edip "Şunu şunu yaptık" dediler. Bu kadar titiz bir hanımdı yani. Bir müddet sonra

ben Reşat Şemsettin'e çıktım. Dedim ki "Burada bütün Türk arkadaşlar var, devamlı onlarla beraberiz, hep Türkçe konuşuyoruz. "Beni," dedim "hiç Türk arkadaş olmayan bir yere gönderseniz orada ben daha iyi çalışırım." O zaman tuttu beni Marburg'a gönderdi Reşat Şemsettin Sırer.

Kimler vardı hocam, "arkadaşlar" dediniz?

Fahir İz ve Adnan Ötügen vardı. Elbette başka öğrenciler de vardı ama onlar zaten pek devam ettiremediler.

Hep Türk sanatı için mi gitmişti bu kadar insan.

Evet. Türk İslam sanatı okumak üzere gönderildim ve "Bu ihtisasın değiştirilmesi caiz değildir" diye de talimat var.

Peki hocam siz mi seçtiniz sanat tarihini, farklı olsun diye.

Hayır imtihan açılınca imtihanı kazandık. O imtihandan birisi Türk İslam sanatı için ayrıldı.

Tarihten sanat tarihine dönmenizin sebebi ne oldu? Orada bir yol ayrımı başlıyor.

Avrupa imtihanına girince, tarih tamamen değişti.

Orada bir dönüm noktası var, tarihten sanat tarihine.

Evet, sonra orada aşağı yukarı bir sene Almanca öğrendikten sonra savaş başladı ve bütün talebeleri geri çağırıldılar. Hepimiz galiba Münih'te toplandık.

Trenle geldiyseniz Münih olabilir.

Giderken o zaman Köstence üzerinden gidiliyordu. Vapurla Köstence'ye gidiliyordu, oradan trenle Almanya'ya geçiliyordu. Başka çare yoktu ama dönüşümüz trenle oldu. Hepimiz geri döndük. Ben hemen yedek subay okuluna müracaat ettim döner dönmez. O zaman Harbiye'deydi yedek subay okulu. Yedek subay okulunu bitirdik. Kurayla tayin olunuyordu. Kurada bana Midyat çıktı. Ben Midyat'a giderek askerliğimi yapmaya başladım yedek subay olarak. Aşağı yukarı bir seneden fazla askerlik yaptık. Sene 1940-41.

Şimdi ben orada askerliğimi yaparken bakanlıktan bir yazı geliyor babama "Tahsilini tamamlamak üzere tekrar Avrupa'ya gönderilmeniz kararı alınmıştır, derhal pasaportunuzu, harcırahınızı alarak hareket ediniz" diye. Askerlik bitmemiş, ben askerdeyim. Mektubun geldiği tarihten aşağı yukarı iki ay sonra terhis oluyoruz. Yedek subay talimi ve kıyafetiyle Avrupa'ya gittim. Yüksek Tedrisat Genel Müdürü Reşat Şemsettin Sırer'e çıktım. Orada bir asker selamı çaktık. "Ben tekrar tahsilimi tamamlamak üzere geldim" dedim. "Nasıl olur" dedi "savaş devam ediyor". "Bakanlıktan bana yazı geldi" dedim. O zaman oradan görevlileri çağırdı "Böyle bir yazınız var mı?" diye. Onlar yazıyı getirdiler koydular. Ondandır Reşat Şemsettin bu işi benimsedi. Eski Yüksek Öğretmen Okulu müdürü Hamit Ongunsu Fakülte'ye dekan olmuştu. Daha evvel dekanımız Köprülü'ydü. İşte Hamit Ongunsu büyük gayretle benim muamelelerimi yaptılar

ve her şeyimi hazırladılar. Ben harcırahımı, pasaportumu alarak tekrar Berlin'e gittim. Orada bütün Avrupa'da Türk İslam sanatının en iyi okunduğu yer neresi diye araştırdım ben, Viyana çıktı. O zaman gerçekten dünyanın en kuvvetli sanat tarihi enstitüsü Viyana'daydı. Dünyaca ünlü bir sürü insan. Viyana'da kaydımızı yaptırıp orada çalışmalarına başladık. Almanca bildiğim için derhal derslere girdim. O zaman sanat tarihi profesörü Ernst Diez uluslararası tanınmış bir hocaydı ve İslam sanatı da okutuyordu Viyana Üniversitesi'nde. Benim İstanbul Üniversitesi'ndeki tahsilimi dört sene olarak kabul ettiler ve onun üstüne iki sene de Viyana'da kaldım. Böylece Viyana'da doktora-mızı tamamladık.

Danışmanınız kimdi hocam Viyana'da?

Danışman yok. Üniversitede kendi kendimizyiz.

Doktorayı mı tamamladınız hocam yoksa lisans diploması mı?

Doktorayı tamamladım. O zaman dört bölüm var. Sanat Tarihi, Klasik Arkeoloji, Tarih ve İslam Sanatı var. Bütün branşlardan imtihana girdim.

Doktora tezi yazılmıyor muydu Viyana'da?

Tez esaslı.

Doktora teziniz "Die Osmanischen Beiträge zur Islamischen Baukunst (İslam Mimarisine Osmanlı Katkısı)".

Evet öyle bir tez hazırladım ve mezun oldum. Türkiye'ye döndük.

Orada sizinle en çok Diez mi meşgul oldu?

Türk ve İslam sanatıyla ilgili dünya çapında büyük Profesör Strzygowski de ilgilendi. İstanbul'a döndük tabi. Avrupa'da okuduğumuz için bakanlık görevlendirecek. O arada Profesör Diez'in İstanbul Üniversitesi'ne misafir profesör olarak davet edildiğini öğrendim. İlk defa olarak Türkiye'de sanat tarihi kürsüsü kurulacak. Profesör Diez Sanat Tarihi Kürsüsü'nün kurucusu olacak. Tabi ben de onun hemen asistanı oldum. Profesör Diez beni tanıdığı için hemen asistan aldı yanına. İşte 1943 yılında ilk defa olarak sanat tarihi öğretimi başladı. O zaman Edebiyat Fakültesi binası yanmıştı. Zeynep Hanım Konağı vardı, gayet güzel bir konak. Biz tahsilimizi orada gördük. İşte ben Avrupa'dayken o bina yanmış ve Fındıklı'daki akademinin yanındaki bina Edebiyat Fakültesi'ne tahsis edilmiş. Orada işe başladık. Yani ilk defa bizim sanat tarihi derslerinin başladığı yer orası. 1943'te başladık 44'te derslere devam ettik. Hatta Alman talebeler de vardı. 1945'te Profesör Diez'i ve diğer bütün Almanları, Almanya ile olan münasebetlerimiz dolayısıyla, mülteci olarak Kırşehir'e sürdüler. Beni de ikinci defa askere aldılar. O zaman her şey yüzüstü kaldı yani 1944-45'te. 1945'te barış imzalandı ve mülteciler geri geldiler. Profesör Diez de aynı şekilde geri geldi. Ben de terhis oldum ikinci askerlikten. Şimdi Profesör Diez çok faal bir insandı, yani dünya çapında bir şahsiyet. Kırşehir'de arkadaşlarına her akşam kurs veriyormuş. Sanat tarihi, Türk sanatı, İslam sanatı konularında o zaman çok az yayın vardı. Bunlara dayanarak *Türk Sanatı* kitabını yazıyor Profesör Diez. Dönüşünde bu kitabı edebiyat fakültesi yayınladı, ben tercüme

ettim. Kitap yayınlanır yayınlanmaz Profesör Diez aleyhine bir kampanya başlatıldı. Neymiş, “Profesör Diez bizim kümbetleri Ermeni ve Gürcü kiliselerindeki kulelerle karşılaştırmış. Vay efendim sen bunu nasıl yaparsın!” Bunlar fakülteye gelmek isteyip de Profesör Diez’den dolayı gelemeyenlerin yürüttüğü bir kampanyaydı. Sıddık Sami Onar o zaman rektördü. Bunlar rektörlükte toplanıyorlar her hafta, Tahsin Öz, Sedat Çetintaş vs. Güya konuyla ilgili insanlar ve gazetelere raporlar gidiyor her gün Profesör Diez aleyhine. Bu ekip Diez’in mukavelesinin uzatılmaması için hep seferber oldular. Yalnız *Cumhuriyet* gazetesi Profesör Diez’i destekliyor benim tercümemi de gayet güzel bir tercüme diye methediyordu. Sonra ben doçentlik imtihanına girdim ve doçentlik imtihanını verdim. Semavi Eyice ben doçentken mezun olmuştur fakülteden ama kendi iddiası başka türlü tabi. Ondan sonra 1949’da Profesör Diez’in mukavelesi bitti, uzatmadılar. Mazhar Şevket İpşiroğlu enstitünün başına geldi. Ondan sonra Berlin Müzesi’nde görev yapan, o da kıymetli bir profesörü, Kurt Erdmann’ı çağırdılar. Sonra işte başka profesörler geldi geçti. Nihayet iki üç yayın ancak vardı konuyla ilgili. Onlar da gayet ehemmiyetsiz şeyler. Sonra işte ben seminer faaliyetleriyle işi ciddi olarak ele aldım ve talebelere tez yaptırmaya başladım. Yani sanat tarihinden mezun olabilmek için tez yapmak şarttı, hatta Osmanlıcadan da imtihan görüyorlardı. O zaman çok ciddi çalışma vardı. O şekilde tezlerle ciddi araştırmalar başladı.

Hocam, Diez’in burada yaptırdığı tezler yok muydu? Dört beş sene kalmış burada.

Hayır yok. Hem kuruluş aşaması hem de karışıklıklar dönemi. İşte Kırşehir meselesi, ardından aleyhindeki kampanyalar vs., adamı doğru dürtüst rahat bırakmadılar yani. Ondan sonra sanat tarihi enstitüsü çalışmaları başladı.

Mesela sanat tarihi yayınlarında adı pek anılmayan, Klasik Yayınları tarafından yayınlanmış olan Turgut Cansever hocanın 1949 tarihli, Diez danışmanlığındaki doktora tezi, iddiaya göre sanat tarihi alanında yapılan ilk doktora çalışması imiş.

Şimdi Turgut Cansever’in hikâyesi şöyle. Turgut Cansever iyi bir mimar tabi. Çok eserleri var. Tarih Kurumu Binası onun eseri. Şimdi ben 1960’da profesör olunca bana sormadan benim kadroma Turgut Cansever’i almak için teşebbüse geçiyorlar, Halet Çambel ve Mazhar Şevket İpşiroğlu. Turgut Cansever’in de bir tek kitabı var, tez üzerine bir yayını. Fakat ne bir bibliyografyası, ne bir dipnotu, hiçbir şeyi yok içinde. Yani en küçük bir ilmî karakter yok. Bir de Beyazıt Meydanı’nı bu hale getiren kendisi. Şimdi bir de makale hazırlamış Ankara’daki bir dergiye, “Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Sorunları” başlığıyla. Berbat ettiği Beyazıt Meydanı’na bu ismi koyuyor, Yıldırım Beyazıt Meydanı, yani neresinden tutsan yenilir yutulur şey değil.

Tezi sütun başlıkları ile ilgiliydi...

Bu doktora tezi. Şimdi kurula getirdiler Turgut Cansever’i, benim bir kadroma veriyorlar, benim haberim yok. Kurulda Ankara’dan gelen o dergi, “Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Sorunları” başlıklı makalenin bulunduğu dergi, bütün tarihçilerin önünde doluşturılıyor. Onun üzerine kurul reddediyor. Ondan sonra bütün o grup bana düşman oldu. Sonuna kadar düşmanlık devam etmiştir. Mesela TÜBİTAK bir ödül vermek için

beni namzet gösterdi ve benim bütün çalışmalarımı ilgili Oktay Belli esaslı bir rapor hazırladı. Bu rapor fakültenin teklifi olarak TÜBİTAK'a gitti. Ertesi günü Halet Çambel bunun reddedilmesini sağlayarak fakülteye yazı gönderiyor. Turgut Cansever meselesinden kaynaklanan bir düşmanlık. Sonra bütün solcular kampanya başlattılar bana karşı. Ben yalnız başıma mücadele ediyorum, hepsi bana düşman oldular. Fakültede sağcı solcu gruplar vardı.

Siz sağcı mı sayılıyordunuz?

Evet, ben müdafaa ediyordum milliyetçiliği.

Semavi Bey'le münasebetleriniz ne durumdaydı hocam o zamanlar?

Semavi mezun olduğu zaman ben doçentim ama kendisi bunu katıyen kabul etmez. İşte gerçeğe uymayan hikâyeler yazıyor. Profesör Diez'in tercümelerini yapmış, Profesör Diez benimle çalışıyor hâlbuki, onunla alakası yok. Böyle kendini tatmin ediyor, ben de kendi haline bırakıyorum.

Profesörlüğünüz nasıl oldu?

60 senesinde ben profesör oldum. O zaman profesörlük için ikinci yabancı dilden imtihan gerekiyordu. Onun için kimse profesör olamıyordu. Biz üç kişi; Bahadır Altun, Halet Çambel ve ben, üçümüz girebildik imtihana ve üçümüz kazandık.

Yabancı dilleriniz Almanca ve Fransızca değil mi?

Ben Fransızcadan imtihana girdim. İkinci lisan Almanca. Bursa Lisesi'nde iyi bir Fransızcamız vardı. Sonra Türk-İslam Sanatı Kürsüsü'nü kurdum ben, profesör olduktan yani 1960'tan sonra. Fakat kürsüyü devam ettiremedik. Her taraftan mücadele mücadele, kürsüyü kaldırdılar. Hâlbuki devam etseydi çok iyi olacaktı. Ama ben bunu telafi etmek için tez konusu veriyordum devamlı. İşte o zaman ciddi araştırmalarla bütün öğrenciler tez hazırladılar ve gerçekten iyi tezler de hazırladılar. Derslerde de seminerlerde de konuyu devam ettiriyorduk. Avrupa sanatını Mazhar Şevket veriyordu. Ondan sonra Hilmi Ziya Ülken de benimle bir dönem çalıştı. Sonra başka Alman profesörler de geldi. Bu şekilde devam etti ama esaslı, sistemli çalışmalar 1960'tan sonra başlamıştır. Tabi doktora çalışmaları da yapılıyordu. Bir kısmı yabancı olmak üzere benimle doktora yapan 24 öğrencimin 24'ü de profesör oldular. Ürdün'de mesela benimle doktora yapan bir profesör var. Bir tane de Münih'te var. Onlar da benimle çalıştılar.

Talebeleriniz Türkiye'de nerelerde?

Erzurum'dan tutun da birçok yerde. Birisi de rektör oldu: Abdüsselam Uluçam, Batman Üniversitesi'nde. Konya'da, Ankara'da her yerde var bizim talebeler. İzmir'de çok vardı ama onlar da emekli oldu yani.

Hocam Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde doktora öğrencinizken notlarınızı Osmanlı harfleriyle tuttuğunuzu görmüştüm. Günlük hayatta hâlâ Osmanlı harflerini mi kullanıyorsunuz?

Evet, çünkü daha pratik ve daha kısa. Mesela eski yazıyla bir sayfa yeni yazıyla iki sayfalık bir yer tutar, o bakımdan.

Hocam bir de Afganistan maceranız vardı sizin yanlış bilmiyorsak. Ondan bahsedermisiniz?

Afganistan'a beni bakanlık devamlı göndermiştir. Afganistan'a gittik, orada henüz Şah vardı ama Şah aleyhine çeşitli komplolar vardı o zaman. Dersleri İngilizce yapıyorduk. Talebeler yarım yamalak anlıyor veya anlamıyorlardı. Ben onlara halı sanatını anlatmak istedim. Onlara en yakın konu halı olduğu için. Halıda dört kollu bir motif vardı, onu görünce "Burada haç resmi var, biz bunu kullanmayız ve bunun üzerinde de durmak istemeyiz" diye bütün talebeler karşı çıktılar. Bütün sınıf karşı çıktı. Onun üzerine ders konusunu değiştirdik. Zaten Şah devrildi devrilecek, öyle bir dönemdi. Ondan sonra nitekim Şah devrildi. O arada ben Afganistan'da Leşker-i Bazâr'ı görme imkânı buldum, o bölgelerde inceleme gezileri yaptım. En büyük faydası o oldu benim için.

Leşker-i Bazâr üzerine bir hayli incelemelerde bulunmuşsunuz.

Afganistan seyahatimin en iyi tarafı o çalışmalaradır yani.

Bir de İtalya Roma Üniversitesi'nde misafir hocalığınız var.

Roma Üniversitesi'nden bir davet aldım 1984 yılında. Orada İslam sanatı ve Türk sanatının bazı konuları üzerine dersler yapıyorduk. Haftada dört saat Roma Üniversitesi'nde çalıştım. Orada tabi bana bir belge verdiler, "Roma Üniversitesi'nde hocadır" diye. Bütün müzelere bedava girip çıkma fırsatı sağlaması bakımdan bu çok faydalı oldu tabi.

Hocam şimdi genellikle sanat tarihine yeni başlayan araştırmacıların ilk başvurduğu isimsiniz, başından beri de hep böyle oldu. Bu kadar yayın içerisinde ödüller de aldınız tabi. Unutmadığınız veya çok önemseydiğiniz bir ödül var mıdır?

İslam dünyasında Türk sanatı üzerine bir buçuk sayfalık bilgi vardı daha önce. Bütün üniversitelerde okunan oydu. Şimdi biz koca bir kitabı Arapçaya çevirttik. Ve bütün İslam dünyasında şimdi o okunuyor. İşte onlar etkili oldu, Türk sanatının dış dünyaya tanıtılmasında. Sonra 1971 yılında Londra'da Faber & Faber bizim kitabı (*Turkish Arts and Architecture*) yayınladı. Ertesi yıl da New York'ta da Praeger yayınladı. Böylelikle Avrupa'da ve Amerika'da Türk sanatı geniş ölçüde tanıtılmış oldu. Bunların neticesinde, Türk sanatının dış dünyada tanıtılması bakımından bir ödül verildi Dışişleri Bakanlığı tarafından. Şimdiki Cumhurbaşkanı o zaman Dışişleri Bakanı'ydı. Büyük bir merasim, toplantı yapıldı Ankara Kulübü'nde. Bana ödülü orada verdiler. Ondan başka da ufak tefek şeyler var ama hepsi hatırımda değil tabi.

Amerika'da ders vermek için buldunuz mu hocam? Hangi üniversitelerde buldunuz?

Tabi ki buldum. Bir zamanlar Halil İnalçık'la beraber Chicago'da çalıştık. Sonra New York'ta şahsi konferanslar verdik. Üniversitede görevli olarak bulunmadım Amerika'da, ancak konferans ve seminerler verdim.

Harward'da Oleg Grabar vardı, onunla hiç ilişkiniz oldu mu?

Hayır olmadı.

Hocam sizden bahseden yayınlarda ilk yayınız olarak genellikle Osmanlı Dönemi Kütahya Çinileri adlı kitabınız gösterilir ama ondan evvel yaptığınız bir çeviriniz vardı galiba.

Anton Çehov'un *Yalnız Adam* diye bir eseri.¹

Evet Yalnız Adam. Orada geçen hikâyede başarılı bir profesörün hayatı anlatılıyor. Acaba çeviride ilk olarak bu kitabı seçmenizin özel bir sebebi var mıydı veya bu hikâyenin hayatınızda önemli bir yeri? Sizi bu kitabı seçmeye yöneltten sebep ne idi?

İşte böyle okurken çok dikkatimi çekti, beğendim. Aynı zamanda üniversiteyle ilgili görüşler var. Onu tercüme ettim. Sonra İzzet Gür diye bir avukat arkadaş vardı. O ille tutturdu, "Bunu yayınlayalım" diye. Mesut Koman diye birisi vardı, o gayretle yayınladılar o zaman.

Hocam doktora tez konunuzdan başlayarak yayınlarınızın bir daha üzerinden geçsek, doktora tez konunuz "Osmanlı Sanatının İslam Sanatına Etkisi"² Bunu siz nasıl bir süreçte seçtiniz?

[*Aslanapa Armağanı* kitabını göstererek] Evet işte burada yazılıdır değil mi? Doçentlik tezim de "Kütahya Çinileri"³ üzerinedir. İşte orada, ne kadar Kütahya çinisi varsa, Üsküdar'da Çinili Cami'den başlayarak hepsini topladım. Avrupa müzelerindeki ler vs. O şekilde bir tez hazırladım.

Hocam Türk sanatını en iyi temsil eden şehirler hangileri sizce? Osmanlı için, Selçuklu için.

Bursa ve Edirne başta gelir tabii. Anadolu'da Konya tabii.

Hocam her alanda eseriniz var, çeşitli coğrafyalarda, Selçuklu Osmanlı vs. Bu çalışmalarını yaparken belli hedefleriniz var mıydı? Mesela "Şu alanda bir örnek ortaya koyayım" gibi...

Hayır, Türk kültürüne hizmet esas. Atatürk, "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" demiştir mesala. İşte bu döviz ben esas kabul etmişimdir. Yani Türk kültürüne ne hizmet yapılabilirse bütün çalışmalarım odur. Kendi kültürümüzü hem kendimize hem dış dünyaya tanıtmak esas gaye.

"Türk Sanatı" kitabınız var...

Türkçesi, İngilizcesi ve Almancası var.

1 Anton Çehov, *Yalnız Adam*, Oktay Aslanapa, İstanbul, 1945.

2 Oktay Aslanapa, "Die Osmanischen Beiträge zur Islamischen Baukunst", Viyana, 1943.

3 Oktay Aslanapa, "Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri", İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1949.

Diğer çalışmalarınızdan da söz eder misiniz?

Bugüne kadar makalelerin tamamının yayınlanması mümkün olmadı. Yayınlananların nerede yayımlandıklarını ben de hatırlamıyorum. Belki bir yüksek lisans tezi verilse bir akademisyen arkadaşına iyi olur.

Hakkınızda bir tez yazıldı mı hocam yüksek lisans veya doktora seviyesinde?

Hayır.

Bu büyük bir eksiklik, ihmal. Semavi Bey hakkında yaptılar meselâ. Bazı bilgilere en kolay ulaşmak bizzat kişi yaşarken mümkün oluyor... Şu alanda yapamadığım bir şey var, dediğiniz oluyor mu dönüp geri baktığınızda?

Yani yapabileceğim şeylerin hemen hemen hepsini yaptım diye düşünüyorum. Daha fazlasını yapmak gerekirdi belki ama o şekilde düşünmedim.

Halı sanatı üzerine de bir hayli yayınlarınız var, çini var, minyatür var. Bir de yurtdışındaki Türk eserleri üzerine, Kırım bölgesindeki eserler üzerine mesela.

Kırım, evet Kırım. Kuzey Azerbaycan'la beraber bir kitap halinde yayınladık.⁴ Ondan sonra Kırım kitabı.⁵ Kırım'ın her şeyi, tarihi, edebiyatı, musikisi vs. İlber Ortaylı'nın da bir makalesi o kitaba girmiştir.

Hocam, halılarla ilgili kitabınız araştırmalarınız var, halı koleksiyonunuz da var mı? Yok.

Anadolu'da halı dokumacılığı yapılan yerleri gezdiniz mi hocam?

Evet ama bende hiçbir halı yok yani.

Sizi de bilirkişi olarak arayıp soruyorlar mı hocam Kapalıçarşı'dan, bunun değeri nedir diye? Halı hâlâ çok revaçta çünkü.

Hayır onlarla hiç işim olmadı.

Hocam sanat tarihinin yanı sıra sizin bir de kazı çalışmalarını başlatmanız bu alanda önemli bir yer tutuyor. İznik çini kazıları var mesela, Artuklu Sarayı'yla başladınız zannedersen ilk kazı çalışmalarına.

Evet, Diyarbakır Artuklu Sarayı ilk kazımız.⁶ Ondan sonra işte Kayseri Keykubadiye'de Alâeddin Keykubad'ın sarayının kazısını yaptık.⁷ Onun enteresan bir tarihi vardır, Alâeddin Keykubad'ın zehirlenerek öldürüldüğü yer.

Kazılar sırasında sizi çok şaşırtan bir sürprizle karşılaştığınız oldu mu?

Biz ne varsa onu meydana çıkarmaya çalıştık ama çok tahribat var. İznik Orhan Camii'nin kitabesi 15 parçaya bölünmüş. Kitabeyi parçalıyorlar, akıl almaz bir şey ve

4 Oktay Aslanapa, *Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk Eserleri*, İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Yayınları, 1979

5 *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*, Oktay Aslanapa (ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003.

6 "Diyarbakır Sarayı Kazısı İlk Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi*, c. XI, sy. 2, Ankara 1961, s. 10-18.

7 "Kayseri'de Keykubadiye Köşklere Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, c. XIII, sy. 1, Ankara 1965, s. 19-40.

parçaları biz topladık ama en son, yılı gösteren kısım yok, onu bulamadık. Onun için tahmini olarak yaptık. Şimdi o; İznik Müzesi'nde sergileniyor, görmüşsünüzdür belki. Niye parçalarlar bu eserleri aklım almıyor. Bir defa Müslümansa, itikadı varsa, bunun bir günah olduğunu bilmesi lazım. Kim parçalıyor, ne için parçalıyor, en çok üzüntü veren budur.

Meselâ bir şey ararken farklı bir keşifte bulunup da şaşırduğumuz, heyecanlandığımız oldu mu?

Pek yok yani olmadı.

Yaptırmuş olduğunuz ilk doktora tezi hangisiydi hocam?

Tam olarak hatırlamıyorum.

1960'tan sonra sizin öncülüğünüzde 50 yıl geçti. Türkiye'de sanat tarihçiliğine dair neler söylersiniz?

1946'ya kadar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapılan tezlerin katalogunu yayınladık. O zaman İstanbul Üniversitesi'nde yalnız Edebiyat Fakültesi'nde tez yapıldığı için başka tez yok. Bütün üniversitenin kültür faaliyeti o tezlerde bellidir. Fuad Köprülü'nün tezi de var mesela. Hasan Ali Yücel'in tezi de var katalogda. Kalburüstü ilim adamlarının hepsinin tezleri vardır. Mevcut hiçbir şey yokken sıfırdan başlamıştık biz, işte iki üç tane böyle derme çatma yayın vardı enstitü kurulduğu zaman. Hepsi enstitüdeki sistemli çalışmalarla bu hale gelmiştir. Yalnız Darülfünun'da yapılan tezler hariç. Onların hiç birisi yayınlanmamıştır. Onları biz depolardan çıkarak kataloga aldık.

Hocam ne tür çalışmaları önerirsiniz, mesela bugün size doktora tezi için gelen birine. Hangi alanlarda boşluklar görüyorsunuz?

Bütün alanların esaslı bir şekilde devamlı araştırılması lazım. Bizim yaptığımız şeyler Türk sanatı için yeterli değildir. Dünyanın en zengin kültürü Türk kültürüdür diyebilirim. Sümerlerden başlayarak, dünyanın her yerinde eserler meydana gelir. Bunların ortaya konması için çok daha fazla çalışmak lazım.

Hocam şu anda yaşadığımız sıkıntıların en başında ıstılah sorunu var, terminoloji. Bu konuda bize öneriniz nedir? Mesela yayınlardaki birçok sanat tarihi kavramı bize Batı'dan gelme.

Yani bunu böyle fazla kurcalamamak lazım. Mesela Reşat Nuri'nin *Çalkıuşu* olsun diğer edebiyatçıların yazıları olsun, gayet güzel Türkçedir. Şimdi bunları tekrar Türkçeleştirmeye kalkmak bir çılgınlıktır. Yani araştırmanın yapılması esastır. Bunun ifadesi de her zaman kullanılan ifade neyse odur. Onu değiştirmenin manası yok. Şimdi mesela bazı arkadaşlar bir konuşuyorlar, ben şaşırıyorum. Öyle şeyler, uydurmalar var ki bu genç profesörler her şeyin karşılığını ille de Türkçe vermeye kalkıyor hâlbuki veremiyor, onu karşılamıyor. Dünyaca kabul edilmiş terimler var mesela, onları bile değiştirmeye kalkıyorlar.

Hocam son zamanlarda sanat tarihi de mimarlık tarihi gibi gittikçe ayrışıyor; usul-ler, yaklaşımlar da farklılaşıyor birbirinden. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Gereksiz, gereksiz... Hepsi kültür tarihidir. Esas olan odur. Atatürk'ün kültür tarihi, Türk kültür tarihini esas almıştır. Hepsi oradan gelir.

Sanat Tarihi Derneği adında bir dernek var, bu derneğin onur üyesisiniz. Sizce üniversite dışında iyi işleyen bir kurumsallaşma var mı?

Varsa bile yani çok tanınmış ve çok esaslı değil.

Şu anda sanat tarihinde en güçlü üniversite Mimar Sinan Üniversitesi mi İstanbul Üniversitesi mi?

Kuruluş yeri İstanbul olduğu için İstanbul Üniversitesi daha köklü. Ankara'da Gazi Üniversitesi ve Hacettepe var mesela.

Victoria & Albert'e gittiniz mi hocam, orayı nasıl buluyorsunuz?

Çok iyidir. Oranın müdürü intihar etti. Benim yakın dostumdu. Müzenin deposu en üstteydi. Bana onun anahtarını verirdi, "İstedğin gibi çalış" derdi. Orada gayet güzel çalışırdım.

Oranın da halı koleksiyonu güzeldir. Çok güzel teşhir etmişler, kitap gibi çeviriyorsunuz halıları.

Çok zengindir Victoria & Albert Müzesi ama British Museum gibisi yok. Bir kilometre uzunluğunda bütün Anadolu'dan giden antik tapınakların heykelleri var. Yani Avrupa müzelerinin çoğu bizden giden eserlerdendir. Rusya'da da öyle, Amerika'da da. Hatta Japonlar'da bile var.

Hocam çok sağ olun, bizi onurlandırdınız. Çok teşekkürler

Mülakat ve Düzenleme:
Aziz Doğanay, Yunus Uğur